

ІГОР РУЩЕНКО

**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА
ГІБРИДНА ВІЙНА:
ПОГЛЯД СОЦІОЛОГА**

**ХАРКІВ
2015**

I. P. Rushchenko

**RUSSIA-UKRAINE
HYBRID WAR:
SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE**

Monograph

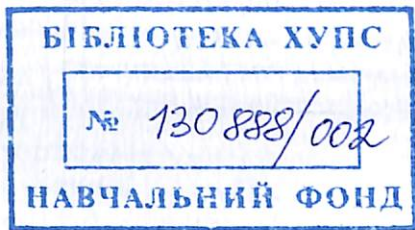
Kharkiv
2015

335.48
P92

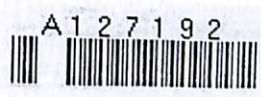
І. П. Рушенко

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА
ГІБРИДНА ВІЙНА:
ПОГЛЯД СОЦІОЛОГА

Монографія

Харків
2015

УДК 355.01(470:477)
ББК 66.4 (2 Рос – 4 Укр)
Р 82

Рецензенти:

О. Д. Куценко – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

І. Ф. Кононов – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рущенко І. П.

Р 82 Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія /
І. П. Рущенко. – Х. : ФОРМ ПАВЛЕНКО О. Г., 2015. – 268 с.

ISBN 978-966-2901-18-4

Монографія є першим узагальненим дослідженням, яке ставить за мету з'ясувати природу російсько-української гібридної війни. Автор намагався не торкатися суто військових та збройних аспектів конфлікту. Висвітлено соціальну складову війни, що в рамках поєн четвертого покоління стає чи не визначальним чинником протистояння між агресором і країною, яка зазнала нападу: Книга містить низку нових ідей та понять, які розроблені автором, аби пояснити феномен гібридної війни як соціальний проєкт. Особливий акцент робиться на дослідженні «підірвних соціальних технологій», які агресор перетворив на «м'яку зброю» і використав для захоплення територій.

Передусім розрахована на спеціалістів, аналітиків, військових, що мають відношення до сектору національної безпеки; політиків; політологів та соціологів; читачів, які хочуть розібратися у витоках, соціальній природі, специфіці гібридної війни.

УДК 355.01(470:477)
ББК 66.4 (2 Рос – 4 Укр)

ISBN 978-966-2901-18-4

© Рущенко І. П., 2015
© ФОРМ ПАВЛЕНКО О. Г., 2015
© ТОВ «ТІМ ПАБАІШ ГРУП», 2015

ЗМІСТ

Передмова	8
Розділ 1. Гібридна війна як соціальний проект	15
1.1. Дискусія щодо назви та суті війни нового типу.....	15
1.2. Цивілізаційне середовище гібридної війни.....	23
1.3. «Хиткі соціальні сегменти» як соціальна база гібридної війни.....	29
1.4. Формування «п'ятої колони» на території країни-жертви.....	45
1.5. Роль криміналітету та криміналізованих еліт у російсько-українській гібридній війні.....	67
Література.....	94
Розділ 2. Структура російсько-української гібридної війни	101
2.1. Підготовчий період.....	102
2.2. «День Д».....	116
2.3. Активна фаза. Застосування «м'якої сили».....	134
2.4. Збройна або «гаряча фаза».....	160
Література.....	185
Розділ 3. Підривні соціальні технології	189
3.1. Підривні соціальні технології: сутність та специфіка.....	189
3.2. Підривні соціальні технології, що використовувалися на театрі воєнних дій.....	195
Технологія поділу України на «народні республіки».....	195
Технологія створення кримінального натовпу.....	210
Технологія заколоту і захоплення влади у містах.....	226
Технологія «референдум».....	233
Технологія «живий щит».....	239
3.3. Руйнування планів, структури, технологій гібридної війни.....	243
Література.....	262
Заключне слово	265

Contents

Introduction	8
Chapter 1. Hybrid warfare as a social project	15
1.1. The «new» concept of war: debate about the term and its nature	15
1.2. Civilizational environment of a hybrid warfare.....	23
1.3. «Unreliable social segments» as a social base for a hybrid warfare	29
1.4. «Fifth column» and its impact on the territory of a victimized country.....	45
1.5. The role of criminality and criminal elites in Russia-Ukraine hybrid war	67
Bibliography	94
Chapter 2. Structure of Russia-Ukraine hybrid warfare	101
2.1. Preparatory stage of the conflict	102
2.2. « D-Day»	116
2.3. Active phase and soft power's implementation	134
2.4. Armed phase of conflict	160
Bibliography	185
Chapter 3. Disruptive social techniques	189
3.1. Disruptive social techniques: essence and specificity.....	189
3.2. Disruptive social techniques used during the armed conflict	195
The technique of dividing Ukraine into «People's republics».....	195
The technique of criminal crowd	210
The technique of insurgency and capturing of power in the cities.....	226

The technique of «referendum»	233
The technique of «human shield»	239
3.3. The destruction of plans, structure, and methods of a hybrid warfare	243
Bibliography	262
Conclusion	265

ПЕРЕДМОВА

2014 рік для України став доленосним, коли питання «бути, чи не бути» постало руба. Революція і війна в історії людства за різних обставин, персонажів та умов дуже часто поєднувалися. Ми не вважаємо, що перше є причиною другого, але критична ситуація всередині країни може спокусити зовнішніх ворогів до активних дій. Революція до того ж завжди має сторону, яка програла і втратила владу. Еліти і соціальні прошарки, налякані перспективою радикальних змін у країні, часто шукають підтримки за кордоном, аби відновити панівні позиції. Чи так само трапилося в Україні, спробуємо відповісти на це запитання у пропонованому дослідженні.

Макс Вебер – видатний німецький соціолог – який застав період війни та революції на початку ХХ ст. (Перша світова війна і революція у Німеччині), вважав, що завдання соціологів полягає в тому, аби навчитися розкодовувати соціальний світ. Зовнішні форми, гасла, потоки промов і дискусій приховують істинні сенси, інтерес та намір історичних суб'єктів. Соціологія має фокусуватися на суб'єктивних сенсах соціальних дій, і таким чином декодувати поведінку соціальних акторів та показувати «підкладку» історичних подій. Приблизно так мусимо робити і ми, якщо хочимо розібратися в тому, що відбулося в Україні впродовж 2014 року.

В останню декаду лютого у Криму, а з 1 березня і в інших регіонах України почали відбуватися соціально-політичні події, що не мали місця впродовж мирного існування країни від моменту здобуття незалежності 1991 р. Про війну ще ніхто не говорив, але держава швидко втрачала контроль над територіями. Перше, що бачив спостерігач, – агресивні натовпи на вулицях та майданах великих міст Криму та ще восьми областей Сходу і Півдня. Ці зібрання не були схожі на політичні мітинги та акції, до яких вже звик пересічний українець.

По-перше, не було звиклої партійної атрибутики, прапорів на флаш-штоках Партії регіонів, яка абсолютно панувала у цих регіонах. Натомість з'явилося безліч прапорів сусідньої країни, натовпи від Сімферополя до Харкова скандували одне слово – «Росія!». По-друге, юрба ставала дедалі більш агресивною, неозброєним оком було видно, що мова іде про захоплення та зміну влади. Ватажки натовпів не намагалися вступити у діалог з різними політичними силами, вони висували ультиматуми та закликали сусідню державу втрутитися у внутрішні справи України. По-третє, Росія почала масштабні військові маневри на кордоні з Україною, а на території Криму, а потім і Донбасу з'явилися «зелені чоловічки», останні злагоджено взаємодіяли з місцевими загонами нібито «мирних» громадян, які називали себе «самооборона», «гвардія», а потім – «ополчення».

Зловісний сенс подій на Сході та Півдні мало хто розумів на початку весни, українське суспільство інтелектуально не було готовим до такого повороту подій. Тривалий час у країні руйнувалися безпекові інституції, не було військових соціологів та політологів, не проводилися відповідні моніторинги, не розроблялася навіть на концептуальному рівні теорія оборони в умовах новітніх воєн з урахуванням можливості застосування так званої «м'якої сили». Українці вже звикли до тиску з боку Росії, втручання північної сусідки у внутрішні процеси, але не передбачали початку війни. І сама інвазія перші тижні набула дивного вигляду, що не поєднувалося зі звичним уявленням щодо початку воєнних дій. Путін як той фокусник накривав циліндром шматок території, зачитувалася якась абракадабра, звучала команда «але!». І Криму вже немає у складі України! Тоді, мабуть, більш розумні й освічені у таких справах європейці та американці заговорили про гібридну війну. Проте низка найважливіших питань так і залишилися без відповідей. Можна погодитися з Володимиром Горбуліним, який у своїй статті в газеті «Дзеркало тижня» (2015 р., № 2) дійшов висновку: *«заходи, які використала Росія для здійснення агресії проти України, у всій їхній повноті так і не були до кінця концептуалізовані ні вітчизняними, ні західними науковцями. Сама*

гене́за формування російської концепції «гібридної війни», етапи її розгортання, складники, стан реалізації «гібридного» протистояння в Україні та можливі напрями протидії планам Російської Федерації у цій сфері мають бути додатково досліджені й опрацьовані». Ми обрали для власного дослідження соціальну складову гібридної війни, яка була особливо випукло представлена на перших фазах розгортання подій, і яка є, безумовно, предметом соціології.

Соціолога цікавлять масові або колективні дії людей, поведінка натовпів, впливи пропаганди на масову свідомість. Саме це є помітною стороною російсько-української гібридної війни. Доволі швидко стає зрозумілим: хаос на вулицях міст – запланована операція, він, по суті, є керованим, і швидко зникає, коли досягаються тактичні цілі агресора. Синхронність та стереотипність дій, схожість гасел, однаковість завдань, які виконували натовпи від Одеси до Харкова, вказували на дві обставини: по-перше, проти України використовуються специфічні соціальні технології, по-друге, існував керівний центр, звідки здійснювалася режисюра спектаклю. На що розраховує агресор? На нерозуміння противником його цілей і тактичних засобів; що йому вдасться захопити зненацька уряд і громадськість країни-жертви, збентежити вирієм подій, зламати волю до спротиву? А тепер уявімо, що таємниця агресора розкрита, кожен його крок «прочитується» заздалегідь, державні інституції та патріотична громадськість твердо знають, що і як треба робити, аби придушити внутрішній заколот, і не дати «п'ятій колонії» відчинити «браму фортеці» ворогу. Тоді плани і тактичні засоби гібридної війни руйнуються, і агресор не може отримати переваг на які розраховує.

Наша книга є дослідженням, що переслідує мету зірвати маску з агресора, декодувати внутрішній зміст гібридної війни в аспекті соціальної складової та соціальних сил, які задіяні на театрі воєнних дій. Ми досліджуємо процес підготовки до гібридної війни, коли агресор терпляче, крок за кроком створює соціальну базу всередині країни-жертви, що дозволить йому з настанням «дня Д» загрибати жар «чу-

жими руками» та руйнувати противника зсередини. Також розглядається структура гібридної війни (етапи і хронологія) на базі аналізу подій 2014 р. Особливий акцент робиться на розкритті «таємниці» так званих підривних соціальних технологій, що, на думку автора, готувалися фахівцями Кремля у тиші кабінетів як «ексклюзивна страва» для мешканців українських міст.

Знання прийомів агресора можуть знадобитися у майбутньому і не тільки українцям. Усе говорить про те, що у ХХІ ст. ідеї і методи гібридної війни отримують свій розвиток у різних куточках світу. До початку 2014 р. воєнні експерти ілюстрували специфічні риси гібридної війни на прикладі так званої Другої Ліванської війни (2006 р.). Але досі вважалося, що тактику нетринітарної війни, коли зникає розподіл між державою, військом і народом, застосовує слабша сторона (наприклад, інтифада в історії конфлікту між Ізраїлем і палестинцями або тактика Хізбалла у війні 2006 р.). Російсько-українська війна є першим прикладом, коли тактичні засоби воєн четвертого покоління використовує ядерна держава, яка офіційно має другий у світі військовий потенціал. Безсумнівно, воєнні теоретики переключуються на вивчення досвіду цієї війни, а для грузин, латишів, естонців, молдаван, казахів – це питання лежить не у теоретичній, а практичній площині: як не повторити помилку українців, і як слід готуватися до вірогідної агресії з боку неоімперців.

Гібридним війнам передують тривала підготовка не тільки звичайних військових компонентів, а передусім генеруються ідеї щодо використання нетрадиційних засобів, тактик, технологій. У кожній війні інтелект є не зайвим, але сьогодні мова йде не про природні здібності та гостроту розуму військових та їх командирів, а про змагання наукових шкіл, концепцій та підходів. Воєнні «ноу-хау» стають родзинкою гібридних війн, які ламають будь-які стереотипи щодо змісту й форми воєнних дій. До війни потрібно готувати не тільки військо, а й націю, народні маси. Саме вони можуть або зіграти роль трампліна для агресії, як це трапилося у Криму чи на Донбасі, або перетворитися на мур, об який розіб'є своє чоло ворог. І це є завдан-

ням не лише військових і генерального штабу, до вирішення завдань національної безпеки потрібно залучати широке коло фахівців різного профілю.

Книга, яку тримає в руках читач, є першою спробою соціологічного аналізу сучасної війни на прикладі російської агресії в Україні. Можливо, вона дещо спізнилася, і розробку відповідних питань бажано починати задовго до початку війни. Але сталося так, як сталося, і треба винести урок з усього цього. Національна безпека тепер мусить бути пріоритетною темою для суспільствознавців. Це збігається з фундаментальними інтересами пересічної людини – жити в мирі і вважати, що держава і «розумні» люди піклуються про майбутнє і варті довіри.

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Текст книги був завершений у лютому 2015 р., коли ще не відомі дати і підсумки завершення російсько-української війни. Ми не будемо складати прогнози, це є невдячною і на разі не потрібною справою. Зрозумілим є те, що відбулася консолідація української політичної нації біля тих кордонів, де українські сили, європейські ідеї та цінності здобули перевагу над ординським менталітетом. Путін зацікавився з ідеєю створення «великої Росії», час примітивних імперій, заснованих на багнетях, минув. І його справа програє в історичній перспективі.

Україна і українці мають уважно вивчити власні прорахунки, що зробили країну слабкою, і це не в останню чергу спокусило «добрих сусідів» на агресію.

1. Не можна ніколи довіряти керування країною або регіоном злочинцям, навіть якщо вони вже перефарбувалися на бізнесменів чи політиків. Придушення організованої злочинності та корупції – це одночасно внесок у справу національної безпеки. Ми бачимо на прикладі російсько-української війни, що агресор робить ставки на морально розбещені і продажні криміналізовані сліти, широко використовує традиційний криміналітет та лідерів злочинного світу для експансії.
2. Не можна покладатися на захист інших країн, навіть якщо Україні і вдасться врешті-решт вступити до НАТО. Урок війни полягає в тому, що нападають на слабких фізично та інтелектуально, хто не хоче або не вміє самостійно боронити власну землю. Психологічна налаштованість на захист країни мусить перетворитися на імператив масової свідомості.
3. До оборони країни треба широко залучати фахівців соціально-гуманітарного профілю. Гібридна війна стирає грані між військом і народом, виникає комплекс питань у сфері національної

безпеки, які мусять розв'язувати соціологи, політологи, соціальні психологи як соціальні експерти, консультанти, фахівці із соціальних технологій.

Книга аж ніяк не вичерпала теми російсько-української гібридної війни. Військові історики, експерти і теоретики зі свого боку ще напишуть власні фундаментальні праці.

Існує низка напрямів формально за межами військових дисциплін. Передусім важливо на професійному рівні дослідити технології воєнної пропаганди та контрпропаганди. Ми свідомо уникали занурення у цю вкрай актуальну сферу, оскільки мали власний предмет дослідження, а сфера соціальної психології, вплив пропаганди на мирне населення, призовників, військо є специфічною галуззю і потребує погляду спеціаліста з масових комунікацій. Настав час переглянути політику держави у соціально-гуманітарній сфері в цілому, і разом із соціальними експертами виробити програму наукових досліджень, які будуть сприяти підйому рівня національної безпеки на щаблі, адекватні сучасним загрозам, зокрема, і в контексті гібридних воєн.

Лютий 2015 року

м. Харків

Наукове видання

РУЩЕНКО Ігор Петрович

**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ГІБРИДНА ВІЙНА:
ПОГЛЯД СОЦІОЛОГА**

Монографія

*Друкується в авторській редакції українською мовою.
Стиль та орфографія збережені.*